

Романюк Світлана,
*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки
та методики початкової освіти
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича,
e-mail: svdelev@gmail.com*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ДЕРЖАВНОЇ

Ключові слова: українська мова, державна мова, методика викладання, національні меншини.

Питання мови завжди було, є і буде ключовим у формуванні й розвитку нації, держави, у життєдіяльності людини. Актуальність його зумовлена тим, що Україна багатонаціональна за складом населення і повинна забезпечувати всебічний розвиток та функціонування української мови в усіх галузях суспільного життя на всій території. Саме тому мовна освіта є важливим напрямом освітньої політики держави і спрямована на обов'язкове оволодіння її громадянами державною мовою, яка є необхідною умовою включення усіх громадян у суспільне життя і водночас розширює освітні, культурні, економічні, політичні перспективи особистості.

Аналіз наукової літератури засвідчує, що навчання української мови як державної в системі освіти України перебуває в колі наукових інтересів відомих вітчизняних дослідників, зокрема О. Куця, І. Лопушинського, Л. Мацько, М. Пентилюк, М. Плющ, О. Хорошковської, І. Ющука та ін. Проте зміна суспільних реалій, освітніх орієнтирів ставить нові завдання перед працівниками освіти і насамперед вчителями початкових класів, які закладають основи формування мовної особистості громадянина України, його комунікативної компетентності. Тому актуальним наразі є дослідження

сучасних напрямів у навчанні української мови як засобу консолідації громадян держави, зростання її міжнародного авторитету і статусу.

В умовах сьогодення провідною тенденцією навчання української мови як державної є те, що цей процес базується на компетентнісному підході, який передбачає, що учні закладів загальної середньої освіти мають не тільки опанувати зміст навчальної дисципліни, а передусім набути необхідні для життя в суспільстві уміння й навички комунікативно доцільно користуватися виражальними засобами мови, її типами, стилями, жанрами, формами в усіх видах мовленнєвої діяльності. У процесі комунікативно орієнтованого навчання здійснюється підготовка до міжкультурного діалогу, усвідомлюється важливість толерантного спілкування як у своєму близькому оточенні – класі, школі, регіоні, державі, так і за межами України.

Важливо зазначити, що сьогодні освітній процес у закладах загальної середньої освіти здійснюється одинадцятьма мовами: державною (українською), дев'ятьма мовами корінних народів і національних меншин (болгарською, кримськотатарською, молдовською, німецькою, польською, російською, румунською, словацькою, угорською) та англійською, де українську мову вивчають як державну, тобто як шкільний предмет. Ускладнює його той факт, що українська мова і мова окремих національних меншин (угорська, кримськотатарська, румунська, молдовська) не є близькоспорідненими і, отже, вимагають особливої методики викладання. Ці мови мають не тільки різні граматичні системи, фонетичний та словниковий склад, словотворчі особливості, а й інший алфавіт – латиницю [2].

Зважаючи на зазначене, вивчення мовного матеріалу в школах з викладанням мовами національних меншин має мати більш виражений функціональний характер, а функціонально-комунікативне навчання української мови допомагає вирішувати ряд складних теоретичних та методологічних питань, які виникають на сучасному етапі. Адже кінцевою метою української мови в цих школах є вироблення комунікативних умінь і навичок, тобто набуття мовної та комунікативної компетенцій [1, с. 62].

Ефективними методами навчання української мови як державної є ті, за допомогою яких можна здійснювати освітній процес в умовах білінгвізму на контрастивно-альтернативній основі (мета контрастивної лінгвістики – вивчення, як правило, двох мов для виявлення їхніх подібностей і відмінностей). Досвід переконує, що її вивчення має ґрунтуватися на комунікативно-діяльнісному, культурологічному, проблемно-пошуковому та функціональному принципах. У навчанні державної мови важливо усвідомити, що сучасний стан функціонування української мови вимагає роботи, спрямованої на те, щоб школярі оволодівали всім спектром мовних стилів. Сприяти цьому повинні не тільки різні типи сучасного уроку, забезпечення міжпредметних зв'язків, а й позакласна робота – участь учнів в олімпіадах, конкурсах, тижнях української мови, інших виховних заходах, які сприяють якісному й активному засвоєнню державної мови і набуттю відповідних видів мовно-мовленнєвої компетенції. Важливу роль у навчанні української мови як державної відіграє вчитель, його висока професійно-педагогічна підготовка, особистий приклад у повсякденному спілкуванні. У школах з мовами навчання національних меншин державну мову треба викладати методом зіставленні рідної мови учнів з українською мовою, тому її вчителям потрібно володіти мовою національної меншини, у середовищі якої він працює. Тому в системі вищої освіти навчальна дисципліна «Методика викладання української мови» має бути іншого спрямування для студентів, які викладатимуть у школі українську мову як рідну, і для студентів, які викладатимуть державну мову України у школах з мовою навчання національних меншин. Такий підхід до навчання української мови вже має практику. Проте вважаємо, що в закладах вищої освіти, які працюють у районах компактного проживання національних меншин, доцільно запровадити вивчення майбутніми вчителями початкових класів, а, можливо, і вчителями-філологами навчальної дисципліни «Методика викладання української мови як державної». Нагальною проблемою є забезпечення учнів шкіл з мовами навчання національних меншин

підручниками з української мови. Адже детальний аналіз наявних навчальних книг засвідчує, що одні з них побудовані за принципом підручника з української мови як рідної або, навпаки, настільки спрощені, що можуть використовуватися лише в школах діаспори. Іншою проблемою чинних програм та підручників є те, що основну увагу в них приділяють не формуванню практичних умінь володіння українською мовою, а засвоєнню теоретичних знань. Тут можна погодитися лише в одному: в ситуації двомовності звичайно відбувається перехід, кодове переключення з однієї мови на іншу, і, щоб цей перехід був повноцінним, слід володіти насамперед фактичним знанням іншої мови. Тим паче, що випускники школи з мовою навчання національних меншин мають володіти тими ж знаннями і вміннями, що й випускники шкіл з українською мовою навчання, щоб успішно пройти зовнішнє незалежне оцінювання.

Удосконалення вимагають і додаткові навчальні матеріали: робочі зошити, посібники для вчителів, словники, відео- чи аудіоматеріали, які дали б змогу інтенсифікувати навчальний процес. Це дуже важливо для учнів, які проживають у місцях компактного поселення національних меншин і рідко стикаються з державною мовою поза шкільними стінами. Отже, у школах з мовами навчання національних меншин особливу увагу слід звертати на те, щоб учні могли розуміти державну мову та спілкуватися українською, а тому робота вчителя повинна зосереджуватися на гармонійному розвитку чотирьох основних мовних навичок (слухання і спілкування, читання і писання), тобто на розвиток комунікативної компетенції та компетентності учнів. Це передбачає значну роботу на початковому етапі, етапі засвоєння мови, коли слід домагатися високої комунікативної компетенції, а не засвоєння сукупності граматичних правил. Викладання української мови у школах з мовами навчання національних меншин повинно ґрунтуватися насамперед на напрацюваннях методики вивчення мови як державної, а не як рідної, щоб учні оволоділи нею і вільно спілкувалися у всіх життєво важливих ситуаціях.

Література

1. Пилип М. Проблеми вивчення української мови в школі з польською мовою навчання. Теорія і практика викладання української мови як іноземної, 2008. Вип. 3. С. 60–65.
2. Черничко С. Напрямки мовної освіти України і угорськомовна освіта на Закарпатті. Acta Beregsasiensis, 2009. № 2. С. 97–106. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/42934373.pdf>